

УДК 364-787.522-057.36

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.9>**Андрій КОЛОСОК**

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025

ORCID: 0000-0001-9167-5430**Scopus-Author ID:** 36069569400**Web of Science Researcher ID:** W-6262-2018**Світлана ЧЕРНЕТА**

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025

ORCID: 0000-0002-9939-7591**Scopus-Author ID:** 57845990800**Web of Science Researcher ID:** ACL-9908-2022

Бібліографічний опис статті: Колосок, А., Чернета, С. (2025). Соціальна адаптація учасників бойових дій: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії. *Ввічливість. Humanitas*, 5, 75–83, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.9>

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ

Метою статті є теоретичне обґрунтування напрямів вдосконалення соціальної адаптації учасників бойових дій на основі зарубіжного досвіду. В статті розкрито актуальність проблеми соціальної адаптації учасників бойових дій, важливість пошуку ефективних шляхів її забезпечення за умов повномасштабного військового вторгнення. Вивчено наукові підходи щодо сутності та значення предмету дослідження, сформовано власне розуміння категорії соціальна адаптація учасників бойових дій – це складний, тривалий та комплексний процес відновлення, пристосування та інтеграції колишніх військовослужбовців у мирне життя, який охоплює соціальні, психологічні, економічні, правові та культурні аспекти їхнього життя. Вона передбачає відновлення здатності особи виконувати соціальні ролі, адаптацію до умов цивільного середовища, формування нових соціальних зв'язків, подолання наслідків фізіологічних та психологічних травм, зміну ціннісних орієнтацій та професійних навичок. Вивчено особливості соціальної адаптації учасників бойових дій у США, Ізраїлі, Німеччині, Франції, Великій Британії, відмічено що із досвіду даних країн можна використати у вітчизняних реаліях. Досліджено стан соціальної адаптації учасників бойових дій в Україні, встановлено тенденцію до стрімкого зростання кількості учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни протягом 2021–2025 років. Відмічено високий рівень діджиталізації адміністративних та соціальних послуг для учасників бойових дій в Україні у порівнянні із зарубіжними країнами. Запропоновано напрями вдосконалення соціальної адаптації учасників бойових дій: розвиток житлових і соціально-побутових програм; забезпечення освітньої та інформаційної підтримки; розвиток партнерства між державою, громадами та громадськими організаціями; підтримка ветеранського спорту та дозвілля; розвиток ветеранського самоврядування; підтримка родин загиблих та зниклих безвісти; цифровізація соціальних послуг; розвиток системи психологічної реабілітації та підтримки; сприяння працевлаштуванню та професійній реінтеграції.

Перспективи подальших досліджень полягають у формуванні практичних рекомендацій щодо покращення соціальної адаптації учасників бойових дій в післявоєнний період.

Ключові слова: соціальна адаптація, учасники бойових дій, соціальний захист, соціальна реінтеграція, соціальне партнерство, цифровізація соціальних послуг, освітня та інформаційна підтримка, соціальна реабілітація.

Andrii KOLOSOK

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor Department of Social Pedagogy and Pedagogy of Higher School, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli ave., Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0001-9167-5430

Scopus-Author ID: 36069569400

Web of Science Researcher ID: W-6262-2018

Svitlana CHERNETA

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Social Work and Pedagogy of Higher School, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13, Voli Avenue, Lutsk, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0002-9939-7591

Scopus-Author ID: 57845990800

Web of Science Researcher ID: ACL-9908-2022

To cite this article: Kolosok, A., Cherneta, S. (2025). Sotsialna adaptatsiia uchasykh boiovykh dii: zarubizhnyi dosvid ta vitchyzniani realii [Social adaptation of combatants: foreign experience and domestic realities]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 5, 75–83, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.9>

SOCIAL ADAPTATION OF COMBATANTS: FOREIGN EXPERIENCE AND DOMESTIC REALITIES

The purpose of the article is to provide a theoretical substantiation of ways to improve the social adaptation of combatants based on foreign experience. The article reveals the relevance of the problem of social adaptation of combatants and the importance of finding effective ways to ensure it in the conditions of a full-scale military invasion. Scientific approaches to the essence and significance of the subject of research have been studied, and our own understanding of the category of social adaptation of combatants has been formed: it is a complex, long-term, and comprehensive process of recovery, adaptation, and integration of former military personnel into civilian life, covering the social, psychological, economic, legal, and cultural aspects of their lives. It involves restoring a person's ability to perform social roles, adapting to civilian life, forming new social connections, overcoming the effects of physiological and psychological trauma, and changing value orientations and professional skills. The features of social adaptation of combatants in the United States, Israel, Germany, France, and Great Britain have been studied, and it has been noted that the experience of these countries can be used in domestic realities.

The state of social adaptation of combatants in Ukraine has been studied, and a trend towards a rapid increase in the number of combatants and persons with disabilities as a result of the war during 2021–2025 has been identified. A high level of digitization of administrative and social services for combatants in Ukraine has been noted in comparison with foreign countries. Areas for improving the social adaptation of combatants have been proposed as follows: development of housing and social programs; provision of educational and informational support; development of partnerships between the state, communities, and public organizations; support for veteran sports and leisure activities; development of veteran self-government; support for families of those killed and missing in action; digitization of social services; development of a system of psychological rehabilitation and support; facilitation of employment and professional reintegration.

Prospects for further research lie in the formation of practical recommendations for improving the social adaptation of combatants in the post-war period.

Key words: social adaptation, combatants, social protection, social reintegration, social partnership, digitisation of social services, educational and informational support, social rehabilitation.

Актуальність проблеми. Актуальність дослідження соціальної адаптації учасників бойових дій у сучасних умовах визначена насамперед значними соціально-економічними, психологічними та демографічними наслідками війни, яка триває в Україні. Зокрема, військовослужбовці, які повертаються з фронту, стикаються з труднощами адаптації до мирного життя, пошуком роботи, від-

новленням родинних зв'язків, необхідністю психологічної реабілітації. Дані проблеми набувають особливої гостроти через низьку узгодженість державних програм соціальної підтримки з реальними потребами ветеранів. Тому, забезпечення ефективної системи соціальної адаптації є не лише гуманітарним завданням, а й важливою складовою соціальної стабільності держави.

Таким чином, актуальність теми зумовлюється потребою в переосмисленні існуючих механізмів підтримки учасників бойових дій та розробці нових підходів, орієнтованих на індивідуальні потреби кожного ветерана. Питання соціальної адаптації тісно пов'язане із формуванням сприятливого соціального середовища, розвитком програм психологічної допомоги, підвищенням ролі громадських організацій та місцевих громад у процесі повернення військових до цивільного життя. Отже, дослідження даної проблематики є надзвичайно важливим для вироблення ефективної соціальної політики щодо соціального захисту та адаптації учасників бойових дій у сучасних українських реаліях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вітчизняні науковці висвітлюють соціальну адаптацію учасників бойових дій як багатофакторний процес із психологічними, соціально-економічними та організаційними складовими. Зокрема, Леженко С.О. і Майстренко К.М. розуміють «соціальну адаптацію військовослужбовців як інтегративний процес, спрямований на відновлення їхньої самосвідомості, здатності до критичного мислення, налагодження продуктивних зв'язків та соціальних відносин у нових умовах. Метою цього процесу є гармонізація внутрішнього стану особи із зовнішніми соціальними вимогами, відновлення почуття стабільності та безпеки» (Леженко, 2024). Необхідно відзначити, що процес соціальної адаптації учасників бойових дій включає не лише індивідуальну програму відновлення, але й значною мірою залежить від соціального середовища, підтримки держави, громадських інституцій та сім'ї. Саме поєднання особистих зусиль та зовнішніх втручань дозволяє досягти повноцінної адаптації учасників бойових дій у мирне життя, зменшити ризики маргіналізації та психологічної ізоляції.

Пшик-Ковальська О.О., Замулко І.В. та Перун В.І. відмітили, що «адаптація ветеранів до цивільного життя є багатовимірним процесом, що охоплює фізичні, психологічні та соціальні аспекти. Її успішність залежить від узгоджених дій держави, роботодавців та громадських організацій. Людиноцентричний підхід у роботі з ветеранами – ключовий фактор сучасного управління, що демонструє соціальну відповідальність організацій» (Пшик-

Ковальська, 2025). Ми погоджуємось з авторами, оскільки успішна адаптація учасників бойових дій є одним із найважливіших індикаторів ефективності державної політики у сфері соціального захисту. Вона визначає рівень соціальної стабільності, довіри до влади та здатності суспільства інтегрувати людей, які пройшли крізь військові виклики. Саме тому узгоджена робота держави, бізнесу й громадянського суспільства, заснована на людиноцентричному підході, має стати основою для формування стійкої та інклюзивної моделі соціальної адаптації.

Куркова К.М. та Луценко-Миськів Л.І. зазначили, що «ключем до успіху є не тільки створення необхідних програм та ініціатив, але й забезпечення їх доступності та адаптованості до індивідуальних потреб кожного ветерана. Врахування унікального досвіду та особистісних особливостей ветеранів допоможе розробити більш цілеспрямовані та ефективні програми. Особлива увага до соціальної підтримки та розуміння ветеранів з боку суспільства, а також поліпшення правових рамок, що захищають їх права та інтереси, створять міцний фундамент для їх успішної соціальної адаптації» (Куркова, 2024). На нашу думку, інтеграція цих підходів дозволяє сформувати цілісну модель соціальної адаптації, у центрі якої перебуває особистість учасника бойових дій. Саме поєднання інституційної підтримки та врахування унікального життєвого досвіду кожного учасника бойових дій створює основу для стабільної, ефективної та гуманної системи соціального захисту, що здатна забезпечити не лише відновлення, але й розвиток та самореалізацію колишніх військовослужбовців у цивільному житті.

Алещенко В.І. вказує, що «процес соціально-психологічної адаптації військовослужбовців до цивільного життя – важлива державна справа і вимагає індивідуального підходу до кожного військовослужбовця – учасника бойових дій. Лише спільні дії держави та громадянського суспільства спроможні вирішити цю проблему» (Алещенко, 2022). Ми погоджуємося з даною думкою, оскільки лише інклюзивний підхід до проблем кожного учасника бойових дій може забезпечити їх ефективну соціальну адаптацію у суспільстві.

Цимбалюк І.О. досліджувала проблеми соціальної адаптації учасників бойових дій через

призму соціально-економічної реінтеграції ветеранів у цивільне суспільство. Такий підхід є економічно доцільним та передбачає не лише соціально-психологічне відновлення учасника бойових дій, але і його комплексну інтеграцію в територіальну громаду за місцем проживання чи праці (Цимбалюк, 2024).

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні напрямів вдосконалення соціальної адаптації учасників бойових дій на онові зарубіжного досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасних умовах проблема ефективності соціальної адаптації учасників бойових дій набуває особливої актуальності, зважаючи на поширеність збройних конфліктів, військових дій та миротворчих місій у світі. В багатьох державах напрацьовано дієві системи підтримки учасників бойових дій, які охоплюють медичну, психологічну, професійну, освітню та соціально-економічну складові. Досвід США, Ізраїлю, Німеччини, Франції, Великої Британії та інших країн може стати цінним орієнтиром для формування вітчизняної моделі соціальної адаптації учасників бойових дій.

Зокрема, США мають одну з найбільш розгалужених систем допомоги учасникам бойових дій. Діяльність Департаменту у справах ветеранів (VA) охоплює медичне обслуговування, психологічну допомогу, програми реінтеграції, працевлаштування та освіти. Наприклад, програма «GI Bill» забезпечує безкоштовну освіту для УБД та їхніх родин. Особливу увагу приділено роботі з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР): працюють центри реабілітації, діють гарячі лінії підтримки, надаються індивідуальні психотерапевтичні послуги. Крім того, в США діє програма «Housing First», яка виділяє для УБД житло без попередніх умов, що суттєво зменшило кількість безхатків серед даної категорії.

Характерною практикою у США є створення ветеранських центрів (Vet Centers), які надають конфіденційні послуги з психосоціальної підтримки. Ці центри функціонують окремо від основних медичних закладів, що дозволяє уникнути стигматизації. У ветеранських центрах УБД можуть отримати допомогу у питаннях стосунків, адаптації до цивільного життя, а також у вирішенні сімейних проблем. Окрему увагу приділено

роботі із УБД, які перебувають у складних життєвих обставинах. Програма «Supportive Services for Veteran Families» (SSVF) забезпечує короткострокову допомогу у вигляді грошових виплат, юридичних консультацій, допомоги з пошуком житла, медичних послуг та послуг догляду за дітьми (U.S. Department of Veterans Affairs, 2025).

Особливістю ізраїльської системи соціальної адаптації є її багаторівнева структура, яка поєднує державну підтримку, громадські ініціативи та волонтерський сектор. Міністерство оборони Ізраїлю здійснює централізовану координацію програм з допомоги УБД через підрозділ з реабілітації поранених солдатів (Agaf Shikum), який опікується медичними, юридичними, психологічними та економічними питаннями ветеранів.

Важливою складовою є психологічна реабілітація учасників бойових дій. Наприклад, у центрі «NATAL» (Israel Trauma and Resiliency Center) здійснюється підтримка військовослужбовців та їхніх родин, які пережили ПТСР або втрату близьких. Центр надає послуги психологічного консультування, арттерапії та групової терапії. Такий підхід дозволяє уникнути соціальної ізоляції та сприяє поверненню до активного життя.

Крім медичної та психологічної допомоги, значну увагу в Ізраїлі приділяють соціальній та професійній адаптації учасників бойових дій. Наприклад, програма «From Uniform to Studies» дозволяє колишнім військовим безкоштовно здобути вищу освіту або пройти курси з перекваліфікації в університетах та технікумах. Держава фінансує не лише навчання, але й проживання, що особливо важливо для молодих учасників бойових дій без родинної підтримки (Israel Ministry of Defense, 2025).

У Франції соціальною адаптацією учасників бойових дій займається Національне бюро ветеранів і жертв війни (ONACVG). Дана установа виплачує пенсії, здійснює реабілітаційні заходи, підтримує родини загиблих та проводить заходи зі збереження пам'яті про загиблих. УБД мають безкоштовний доступ до системи охорони здоров'я, пільги у сфері освіти, транспорту, певні податкові привілеї. В окремих регіонах Франції діють центри психологічної допомоги ветеранам іноземного легіону, які мають досвід реабілітації учас-

ників бойових дій у Північній Африці та на Близькому Сході.

Окрім того, у Франції дбають про ментальне здоров'я учасників бойових дій. Зокрема, в 2019 році Міністерство збройних сил відкрило «*Maison Athos*» – центр психологічної підтримки для військовослужбовців, ветеранів та їхніх родин. Цей центр надає безкоштовну психологічну допомогу, включаючи групові сесії, індивідуальну терапію та підтримку при ПТСР, що особливо актуально для ветеранів операцій в Афганістані та Сахелі.

Важливою складовою соціальної політики Франції є підтримка з працевлаштування колишніх військовослужбовців. Французький уряд через структуру «*Agence de reconversion de la Défense*» допомагає учасникам бойових дій інтегруватися у цивільний ринок праці шляхом проведення курсів перепідготовки, коучингу та підтримки стартапів.

Інноваційним французьким прикладом є залучення УБД до волонтерських ініціатив, які сприяють соціальній адаптації. Зокрема, колишні військові долучаються до програм наставництва для молоді, яка перебуває у складних життєвих обставинах. У Парижі та Марселі працюють громадські проекти, в яких УБД діляться своїм досвідом з молоддю, формуючи в неї почуття відповідальності та громадянської свідомості (Ministère des Armées et des Anciens combattants, 2025).

У Великій Британії соціальна адаптація учасників бойових дій включає багаторівневу систему підтримки, яка розпочинається ще під час служби й продовжується після звільнення у цивільне життя. Зокрема, через програму «*Veterans' Strategy*» держава здійснює контрольований перехід військових у цивільне життя та визнає їх як стратегічним активом країни. Окрім того, існують спеціалізовані програми, зокрема «*Op COURAGE*», що передбачає комплексну ментальну підтримку учасників бойових дій.

Важливими складовими соціальної адаптації у Великій Британії є допомога з житлом, працевлаштуванням і сімейними проблемами, адже зміна соціального середовища та побутової інфраструктури можуть спричинити значні труднощі після звільнення зі збройних сил. Зокрема, програма «*Armed Forces Covenant*» надає підтримку УБД щодо охорони здоров'я,

оренди житла, працевлаштування. А на спеціалізованому сайті «*CivOps*» створено онлайн-каталог роботодавців і програм підтримки, які допомагають інтегрувати учасників бойових дій у цивільні спеціальності, використовуючи їхній досвід та навички (Office for Veterans' Affairs, 2025).

У Німеччині застосовується інтегрований підхід до соціальної адаптації учасників бойових дій. Зокрема, після участі в міжнародних миротворчих операціях бундесверу, військовослужбовці мають право на медичну допомогу, психологічну підтримку та соціальні гарантії. Важливою є програма соціального страхування для військових, яка покриває витрати на лікування ПТСР, професійну перекваліфікацію та інтеграцію в цивільне життя. Також діє програма підтримки родин, що включає грошові виплати, консультації психологів і педагогів у школах, де навчаються діти УБД.

Особливу увагу в Німеччині приділяють профілактиці та лікуванню посттравматичного стресового розладу (ПТСР). У рамках програми «*Zentrum für Psychotraumatologie*» при військових шпиталях пропонуються спеціалізовані психотерапевтичні програми, що базуються на сучасних методиках когнітивно-поведінкової терапії. Пацієнтам забезпечується не лише лікування, а й супровід у період повернення до цивільного життя, що зменшує ризики ізоляції та вторинної травматизації.

Державна програма «*Berufsförderungsdienst der Bundeswehr*» (BFD) пропонує широкі можливості для перекваліфікації та отримання нових професійних навичок. Ветерани можуть безкоштовно проходити курси в цивільних навчальних закладах, отримувати стипендії та практикуватися у компаніях, з якими співпрацює BFD. Це сприяє успішному переходу з військової кар'єри до цивільної професійної діяльності (BUNDESWEHR, 2025).

В Україні соціальна адаптація учасників бойових дій стала ключовим викликом соціальної політики після повномасштабного вторгнення. Зокрема, статистика Єдиного державного реєстру ветеранів війни розміщена на Порталі відкритих даних свідчить про швидке зростання числа осіб із статусом учасника бойових дій після 2022 року (рис. 1).

Так, станом на 2021 рік кількість учасників бойових дій становила 424 990 осіб, а вже

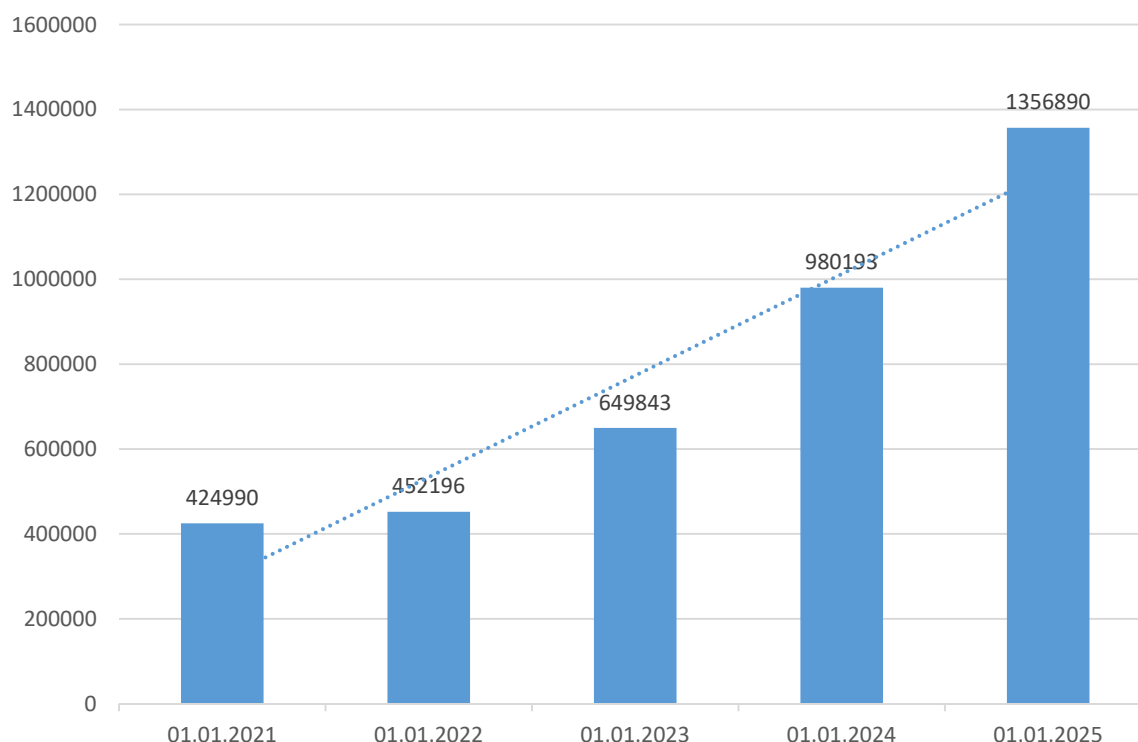

Рис. 1. Динаміка та тренд зростання кількості учасників бойових дій згідно даних Єдиного державного реєстру ветеранів війни (Портал відкритих даних, 2025)

у 2022 році – 452 196 осіб, що на 27 206 більше (+6,4%). У 2023 році цей показник зріс до 649 843 осіб, що означає приріст на 197 647 осіб, або +43,7%. У 2024 році чисельність учасників бойових дій сягнула 980 193 осіб, що на 330 350 осіб більше порівняно з 2023 роком (+50,8%). Найвищий показник зафіксовано станом на 1 жовтня 2025 року – 1 356 890 осіб, що означає приріст на 376 697 осіб (+38,4%) відносно попереднього року та зростання на 904 694 особи порівняно з 2022 роком, що становить +200,1% (Портал відкритих даних, 2025).

Окрім того, Єдиний державний реєстр ветеранів війни подає дані про кількість осіб з інвалідністю внаслідок війни та учасників війни. У перших трьох роках (2021–2023) офіційна інформація щодо цих категорій відсутня або не оприлюднювалася. Проте у 2024 році з'являються перші відомості: 160 093 учасники війни та 119 714 осіб з інвалідністю внаслідок війни. У 2025 році ці показники відповідно становлять 163 016 і 138 990 осіб, що свідчить про незначне, але стабільне зростання кількості осіб, які отримали статус постраждалих унаслідок війни,

а саме +1,8% та +16,1% відповідно (Портал відкритих даних, 2025).

Отже, дані Єдиного державного реєстру ветеранів війни показують тенденцію стрімкого зростання кількості учасників бойових дій та поступового збільшення числа осіб з інвалідністю внаслідок війни. Таке зростання безпосередньо пов'язане з триваючою збройною агресією російської федерації проти України, мобілізаційними процесами, а також розширенням офіційного реєстру осіб, які набули відповідного статусу. Наведені дані свідчать про значне навантаження на вітчизняну систему соціального захисту, зокрема у частині медичної, психологічної та соціальної підтримки учасників бойових дій та постраждалих.

В Україні, подібно до розглянутих зарубіжних країн, діє центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямована на формування та реалізацію державної політики у сфері соціального захисту, реабілітації, адаптації та інтеграції учасників бойових дій, а саме: Міністерство у справах ветеранів України. Одним із ключових напрямів діяльності Міністерства є реалізація державних програм, спрямованих на соціальну та професійну адаптацію учас-

ників бойових дій. Серед них програма підвищення кваліфікації для ветеранів і ветеранок, яка дозволяє отримати нову спеціальність або підвищити кваліфікацію за кошти держави. Також діє програма психологічної реабілітації, що забезпечує доступ ветеранів до безоплатної психологічної допомоги, включаючи індивідуальні та групові сеанси, реабілітаційні табори та центри. Важливим напрямом є медична реабілітація та санаторно-курортне лікування, які сприяють відновленню фізичного та психічного здоров'я після участі у бойових діях.

Крім того, Міністерство активно розвиває програми підтримки ветеранського підприємництва, що передбачають гранти, консультації, навчальні курси з бізнес-планування та менторську підтримку. Зокрема, у межах проекту «Власна справа для ветеранів» учасники бойових дій можуть отримати фінансування від держави або міжнародних партнерів на відкриття чи розвиток власного бізнесу, взяти участь у програмі «Ветеранський спорт», тощо... (Міністерство у справах ветеранів України, 2025)

Українською особливістю соціальної адаптації учасників бойових дій є наявність спеціалізованих цифрових сервісів. Наприклад, у мобільному застосунку «Дія» створено електронне посвідчення ветерана та цифровий простір «Ветеран Pro», який об'єднує всі основні державні послуги для ветеранів: від соціальних виплат, грантів, бізнес-підтримки, іпотеки, до допомоги з реабілітації та отримання статусу учасника бойових дій. Окрім того, функціонує інформаційно-довідковий онлайн-портал «e-Veteran», який забезпечує ветеранам, їхнім сім'ям і родинам загиблих захисників доступ до актуальної інформації про їхні права, пільги і доступні послуги, а також дає можливість отримати деякі послуги он-лайн. Необхідно відмітити, що настільки діджиталізованих сервісів для учасників бойових дій не має у жодній із розглянутих нами країн.

Висновки. Соціальна адаптація учасників бойових дій – це складний, тривалий та комплексний процес відновлення, пристосування та інтеграції колишніх військовослужбовців у мирне життя, який охоплює соціальні, психологічні, економічні, правові та культурні аспекти їхнього життя. Вона передбачає відновлення здатності особи виконувати соціальні

ролі, адаптацію до умов цивільного середовища, формування нових соціальних зв'язків, подолання наслідків фізіологічних та психологічних травм, зміну ціннісних орієнтацій та професійних навичок. Соціальна адаптація включає комплекс заходів, серед яких: психологічна реабілітація, професійна перепідготовка, сприяння зайнятості, соціальне консультування, медична допомога, правовий супровід і створення сприятливих умов для повноцінної участі УБД в житті громади. Її метою є забезпечення гармонійного повернення учасників бойових дій до суспільного середовища, підвищення їх якості життя, відновлення соціального статусу, самореалізації та відчуття власної значущості у післявоєнний період.

Зарубіжний досвід соціальної адаптації учасників бойових дій таких країн, як США, Ізраїль, Франція, Велика Британія та Німеччина має значний потенціал для впровадження в Україні, особливо в умовах післявоєнного відновлення та реінтеграції військовослужбовців. Зокрема, із досвіду США варто перейняти єдину державну систему підтримки ветеранів, яка б координувала медичне лікування, психологічну реабілітацію, юридичну допомогу, пільги та працевлаштування. Доцільно створити спеціалізовані «ветеранські центри» при обласних адміністраціях, де ветерани отримували б послуги «в одному вікні». З ізраїльського досвіду варто перейняти модель реабілітації через сім'ю та громаду, тобто створити місцеві програми психологічної підтримки не лише для військових, а й для членів їхніх родин, із залученням волонтерів, духовенства та громадських організацій. Французька практика може бути корисною для розвитку системи професійної перепідготовки та освітніх грантів для учасників бойових дій, що дозволить їм змінити професію й інтегруватися в цивільне життя. З досвіду Великої Британії Україна може запровадити програму подібну до «Armed Forces Covenant», яка б гарантувала УБД пріоритетний доступ до медичних послуг, державного житла, пільгового кредитування та навчання у вишах. Німецький досвід варто використати для створення механізмів партнерства між державою, бізнесом і неурядовими організаціями: наприклад, через запровадження системи податкових

стимулів для компаній, що працевлаштовують УБД або фінансують реабілітаційні програми.

Окрім цього, Україні варто створити національну програму «Повернись до життя», яка б поєднувала психологічну допомогу, кар'єрне консультування, соціальні пільги й громадські ініціативи у сфері ветеранської політики. Реалізація таких заходів дозволить забезпечити системну, гнучку та людяно орієнтовану модель соціальної адаптації військовослужбовців, що стане основою для їхнього повноцінного повернення до мирного життя та зміцнення соціальної стабільності в Україні.

Отже, на нашу думку, пріоритетними напрямами вдосконалення соціальної адапта-

ції учасників бойових дій в Україні є: розвиток житлових і соціально-побутових програм; забезпечення освітньої та інформаційної підтримки; розвиток партнерства між державою, громадами та громадськими організаціями; підтримка ветеранського спорту та дозвілля; розвиток ветеранського самоврядування; підтримка родин загиблих та зниклих безвісти; цифровізація соціальних послуг; розвиток системи психологічної реабілітації та підтримки; сприяння працевлаштуванню та професійній реінтеграції.

Перспективи подальших досліджень полягають у формуванні практичних рекомендацій щодо покращення соціальної адаптації учасників бойових дій в післявоєнний період.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алещенко В.І. Соціально-психологічна адаптація учасників бойових дій. *Психологічний журнал*. 2022. № 8. С. 6–16. DOI: <https://doi.org/10.31499/2617-2100.8.2022.258305>
2. Куркова К.М., Луценко-Миськів Л.І. Соціальна адаптація військовослужбовців у післявоєнний період. *Право та державне управління*. 2024. № 1. С. 309–316. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.1.43>
3. Леженко С.О., Майстренко К.М. Інструменти соціальної адаптації військовослужбовців: виклики та шляхи подолання в умовах війни. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2024. № 4. С. 42–48. DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2024.4.6>
4. Міністерство у справах ветеранів України. URL: <https://mva.gov.ua/> (дата звернення: 13.11.2025).
5. Портал відкритих даних. URL: <https://data.gov.ua/> (дата звернення: 12.11.2025).
6. Пшик-Ковальська О.О., Замулко І.В., Перун В.І. Виклики та перспективи соціально-професійної адаптації ветеранів в Україні: адміністративні механізми та управлінські рішення. *Економіка та суспільство*. 2025. № 7. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-77-110>
7. Цимбалюк І.О., Колосок А.М. Теоретичні основи соціально-економічної реінтеграції ветеранів у цивільне суспільство. *Ввічливість. Humanitas*. 2024. № 2. С. 140–148. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.2.2>
8. BUNDESWEHR. URL: <https://www.bundeswehr.de> (дата звернення: 12.11.2025).
9. Israel Ministry of Defense. URL: <https://www.mod.gov.il/en> (дата звернення: 11.11.2025).
10. Ministère des Armées et des Anciens combattants. URL: <https://www.defense.gouv.fr/> (дата звернення: 11.11.2025).
11. Office for Veterans' Affairs. URL: <https://www.gov.uk/government/organisations/office-for-veterans-affairs> (дата звернення: 11.11.2025).
12. U.S. Department of Veterans Affairs. URL: <https://www.va.gov> (дата звернення: 11.11.2025).

REFERENCES:

1. Aleshchenko, V. (2022). Sotsialno-psykholohichna adaptatsiia uchasnykiv boiovykh dii [Socio-psychological adaptation of participants in combat]. *Psykhologichnyi zhurnal – Psychological Journal*. 8. 6-16. DOI: <https://doi.org/10.31499/2617-2100.8.2022.258305> [in Ukrainian].
2. Kurkova, K., Lutsenko-Myskiv, L. (2024). Sotsialna adaptatsiia viiskovosluzhbovtiv u pisliavoiennyi period [Social adaptation of military personnel in the post-war period]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia – Law and Public Administration*. 1. 309-316. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.1.43> [in Ukrainian].
3. Lezhenko, S., Maistrenko, K. (2024). Instrumenty sotsialnoi adaptatsii viiskovosluzhbovtiv: vyklyky ta shliakhy podolannia v umovakh viiny [Social adaptation tools for military personnel: challenges and solutions during war]. *Dniprovskiyi naukovyi chasopys publichnoho upravlinnia, psykholohii, prava – Dnipro Scientific Journal of Public Administration, Psychology, Law*. 4. 42-48. DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2024.4.6> [in Ukrainian].
4. Ministerstvo u spravakh veteraniv Ukrainy. [Ministry of Veterans Affairs of Ukraine]. (n.d.). mva.gov.ua. Retrieved from <https://mva.gov.ua/> [in Ukrainian].

5. Portal vidkrytykh danykh [Open data portal]. (n.d.). data.gov.ua. Retrieved from: <https://data.gov.ua/> [in Ukrainian].
6. Pshyk-Kovalska, O., Zamulko, I., Perun, V. (2025). Vyklyky ta perspektyvy sotsialno-profesiinoi adaptatsii veteraniv v Ukraini: administratyvni mekhanizmy ta upravlinski rishennia [Challenges and prospects of socio-professional adaptation of veterans in ukraine: administrative mechanisms and management solutions]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*. 7. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-77-110> [in Ukrainian].
7. Tsymbaliuk, I., Kolosok, A. (2024). Teoretychni osnovy sotsialno-ekonomichnoi reintehratsii veteraniv u tsyvilne suspilstvo [Theoretical foundations of the socio-economic reintegration of veterans into civil society]. *Vvichlyvist – Humanitas*. 140–148. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.2.2>
8. BUNDESWEHR. (n.d.). bundeswehr.de. Retrieved from: <https://www.bundeswehr.de>
9. Israel Ministry of Defense. (n.d.). mod.gov.il Retrieved from: <https://www.mod.gov.il/en>
10. Ministère des Armées et des Anciens combattants [Ministry of the Armed Forces and Veterans Affairs]. (n.d.). defense.gouv.fr. Retrieved from: <https://www.defense.gouv.fr/>
11. Office for Veterans' Affairs. (n.d.). gov.uk. Retrieved from: <https://www.gov.uk/government/organisations/office-for-veterans-affairs>
12. U.S. Department of Veterans Affairs. (n.d.). va.gov. Retrieved from: <https://www.va.gov>

Дата надходження статті: 15.11.2025

Дата прийняття статті: 27.11.2025

Опубліковано: 12.12.2025